

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Юрій Вікторович Гоцуляк,
науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України
м. Київ, Україна

УДК 37.013.74:(71)

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАКОНОДАВСТВА ПРОВІНЦІ БРИТАНСЬКА КОЛУМБІЯ (КАНАДА) З ПИТАНЬ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

В статті аналізуються основні положення і принципи законодавства провінції Британська Колумбія (Канада) по регулюванню питань спеціального освіти обдарованих дітей, виділяються основні компоненти системи спеціального освіти і їх значення.

Ключевые слова: одаренный ребенок, индивидуальный подход, право на образование.

The paper analyzes the fundamentals and principles of the special education law (education of gifted children) of British Columbia (Canada), highlights the main components of the system of special education and their significance.

Key words: gifted child, individual approach, the right to education.

Диференційований підхід, особистісно орієнтоване надання освітніх послуг, задоволення освітніх потреб усіх учнів є основними критеріями для оцінки якості освіти. Такий підхід починається із необхідності визнання того, що освітні потреби учнів неоднакові, а відповідно, єдині для всіх освітні програми нездатні виконати поставлені «заново» завдання. Таким чином виділяються «окремі» категорії учнів, навчання яких потребує «окремого» підходу, зокрема це обдаровані учні, для яких розробляються спеціальні освітні програми та створюється система спеціальної освіти (її ще можна назвати підсистемою у складі системи освіти). Варто зауважити, що така практика уже впроваджена та діє упродовж 30 років у західних країнах (і постійно розвивається), у тому числі і в Канаді. У процесі впровадження спеціальної освіти для обдарованих дітей надзвичайно важливе місце посідає правовий аспект, оскільки без належного визначення та закріплення функцій, прав, обов'язків суб'єктів, які залучені до освітнього процесу, а також необхідних процедурних питань (ідентифікація, оцінювання тощо) про системність та загалом ефективність говорити не можна. Однією із показових країн у цьому питанні є Канада.

Тому варто розглянути загальні положення законодавства Канади, яке регулює сферу спеціальної освіти на прикладі провінції Британська Колумбія.

Основне положення освітньої політики провінції Британська Колумбія полягає в тому, що усі учні повинні мати рівний доступ до навчання, рівні можливості для розвитку інтелектуальних, творчих та інших здібностей. У зв'язку з цим декларується необхідність впровадження спеціальних освітніх програм та послуг [1]. Обґрунтовується це тим, що ці програми та послуги дозволяють учням з особливими освітніми потребами мати рівний доступ до навчання та можливості для розвитку своїх здібностей, а також досягнення особистих освітніх цілей (наприклад, загальна навчальна програма з певного предмета може для когось бути складною, а для когось із учнів занадто простою і таким чином не відповідати його освітнім потребам).

Таким чином, законодавство провінції відстоює положення, згідно з яким рівне право кожного на освіту не варто трактувати як право на однакову освіту, а необхідно розуміти як право на освіту відповідно до здібностей. Таке розуміння права на освіту дає можливість переходу від колективно орієнтованої до особистісно

орієнтованої моделі освіти, що безумовно є серйозним прогресивним кроком у розвитку даної сфери.

Основні питання, що стосуються правового регулювання надання спеціальних освітніх послуг обдарованим дітям (дітям з особливими освітніми потребами) у провінції Британська Колумбія можна умовно поділити на такі групи:

– загальні положення політики держави стосовно освіти обдарованих учнів [1; 2]. Мається на увазі декларування, що диференційований підхід до навчання обдарованих учнів є частиною внутрішньодержавної політики провінції, а звідси і закріплюється необхідність розробки та впровадження спеціальних освітніх програм та послуг для дітей з особливими освітніми потребами;

– функції та обов'язки основних суб'єктів, задіяних у сфері спеціальної освіти. Законодавство Британської Колумбії встановлює правовий статус міністерства освіти, шкільних адміністрацій, шкільного персоналу, який працює з обдарованими дітьми, батьків та самих учнів з особливими освітніми потребами, а також встановлюються вимоги стосовно розробки та втілення спеціальних освітніх програм та послуг [1]. Це принципово важливий момент, що представляє спеціальну освіту обдарованих дітей як систему, тобто необхідний чіткий розподіл функцій та обов'язків між державними органами управління та іншими суб'єктами, які задіяні у системі надання спеціальних освітніх послуг. Це дозволяє, по-перше, не заважати суб'єктам виконувати свою частину функцій, а діяти у встановлених законом межах, і по-друге, визначити свою частину відповідальності кожного суб'єкта та здійснювати необхідний контроль за їхньою роботою;

– розробка індивідуального освітнього плану [1; 3]. Це питання охоплює опис процесу ідентифікації (регулювання процедурних моментів) обдарованих учнів, планування та втілення індивідуальних освітніх програм для цих учнів, а також оцінювання навчання учня та звітування про досягнуті результати;

– послуги, що надаються у школах у зв'язку із навчанням дитини за спеціальною освітньою програмою. Зокрема, це послуги з навчання обдарованих учнів, послуги пов'язані із консультуванням батьків та інших зацікавлених осіб з приводу змісту спеціальних освітніх програм і навчально-виховного процесу обдарованих учнів взагалі, послуги психолога, фізіотерапія і взагалі необхідні медичні послуги, а також особливості фінансування спеціальних освітніх програм [2; 4]. Як бачимо, особливості навчання учнів з особливими освітніми потребами є такими, що не можуть обмежуватись виключно педагогічною підтримкою учнів, а вимагають комплексного підходу до навчально-виховного процесу;

– категорії спеціальних потреб учнів [4]; визнання того, що деякі учні мають різні освітні потреби, що відрізняються від потреб учнів, які навчаються за загальними навчальними програмами, вимагає проведення необхідної класифікації цих потреб для правильного визначення необхідних елементів спеціальних

освітніх програм, спрямованих на задоволення потреб учнів; більш точного визначення механізмів фінансування і безпосередньо необхідної суми, а також можливого додаткового фінансування тієї чи іншої програми.

Варто звернути увагу на визначення термінів у законодавстві провінції Британська Колумбія, адже навколо цих «ключових слів» і будуватиметься система спеціальної освіти, це дозволяє з'ясувати єдине тлумачення того чи іншого терміну для уникнення колізій (що в правовій сфері є надзвичайно важливим аспектом).

Адаптація (Adaptations) – стратегії навчання та оцінювання учнів з особливими потребами, спеціально призначені для задоволення спеціальних потреб учня з метою досягнення необхідних результатів у навчанні з певного предмета [1]. Вважається, що адаптація є кращою практикою у навчанні. Учень з особливими освітніми потребами, який навчається на різних рівнях з того чи іншого предмета може бути підтриманий за рахунок використання пристосування навчальної програми до освітніх потреб.

Оцінювання (Assessment) – систематичний збір інформації для прийняття необхідних «освітніх» рішень щодо учня з особливими освітніми потребами [1]. Цей процес спрямований на визначення потреб учня та його сильних сторін з метою з'ясування правильних цілей навчання та досягнення необхідних результатів, а також вибору та реалізації потрібної навчальної стратегії.

Спільні (взаємні) консультації (Collaborative consultation) – процес, у якому працюють суб'єкти, задіяні у навчальному процесі обдарованих учнів і зацікавлені особи взагалі для вирішення спільних проблем чи реалізації спільних інтересів. Для досягнення успіху у спільних консультаціях мають бути: добровільність, взаємна довіра та відкрите спілкування між особами, які беруть участь у цьому процесі, виявлення проблеми, яку необхідно вирішити, наявність спільної для всіх мети [1; 2].

Включення (Inclusion) – це принцип, згідно з яким усі учні мають право на рівний доступ до навчання, досягнення і прагнення до досконалості у всіх аспектах їхньої освіти («інклюзивна освіта») [2]. Практика включення виходить за межі поняття «інтеграція» і не обмежується певними способами розміщення учня.

Індивідуальний освітній план (Individual Education Plan) – це документ, що розробляється для учнів з особливими освітніми потребами, у якому описуються індивідуальні цілі, адаптації, необхідні освітні модифікації, спеціальні освітні послуги, що мають бути надані, а також заходи з відстеження досягнень дитини [1; 3].

Інтеграція (Integration) – одна з основних стратегій, які використовуються для досягнення включення (втілення принципу інклюзивної освіти). Ця стратегія ґрунтується на основі принципу розміщення учня у найсприятливіших умовах, полягає у розміщенні учнів з особливими освітніми потребами в одних класах разом з іншими учнями (хоча б частково) з метою їх кращої соціалізації (питання про інтеграцію учня вирішується індивідуально) [1; 2].

Модифікації (Modifications) – навчальні та оцінювальні рішення, спрямовані на пристосування учнів з освітніми потребами, що відрізняються від потреб учнів, які навчаються за загальними освітніми програмами і потребують індивідуального підходу до навчально-виховного процесу [1] (по суті модифікації становлять собою обґрунтовані рішення про необхідність внесення змін у навчальний процес учня у зв'язку із його потребами, зокрема обдарованістю).

Шкільні команди (комісії) (school-based team) – це група фахівців зі спеціальної освіти на рівні школи, на яких покладаються функції з організації навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами, а також з допомоги (консультації) у даній сфері вчителям школи [1; 2]. Запровадження таких комісій дозволяє чітко визначити відповідальних осіб на рівні навчального закладу за якісне надання спеціальних освітніх послуг.

Спеціальні освітні потреби (Special educational needs) – це такі характеристики учня, що відрізняються від потреб більшості учнів, на основі яких постає необхідність навчання дитини за спеціальною (диференційованою) освітньою програмою, яка покликана задовольнити дані потреби [2; 4]. Спеціальні освітні потреби, виявлені у процесі оцінювання учня є основою для визначення відповідної освітньої програми (у тому числі необхідних для його навчання ресурсів).

Перехід (Transition) – проходження учнем з одного середовища до іншого у ключових точках свого розвитку (від дитинства до дорослого життя) [1; 2]. Регулювання питань, пов'язаних із даним поняттям, є важливим моментом для інтеграції «спеціальної освіти» у «вищу освіту» та трудову діяльність особистості, адже ті досягнення, які учень здобув під час навчання за спеціальною освітньою програмою повинні розвиватись і надалі.

Перехідне планування (Transition planning) – це планування, яке розробляється та втілюється з метою оптимального для дитини переходу від однієї точки розвитку до іншої, зокрема з одного класу в інший, з одного рівня вивчення предмету до іншого тощо [1; 2; 3]. Таке планування є абсолютно необхідним, адже у сфері спеціальної освіти завжди мають місце аспекти, що відрізняються від загального навчально-виховного процесу, зокрема необхідність навчання обдарованого учня з деяких предметів на клас чи два вище, ніж він навчається на даний момент з решти предметів, або вирішення питання із подальшим навчанням учня, який з деяких предметів повністю опанував шкільний курс.

Учень з особливими потребами – це учень, у якого є інтелектуальні, фізичні, сенсорні, емоційні чи поведінкові вади, який нездатен до навчання за загальними освітніми програмами або має спеціальну обдарованість чи таланти, навчання за загальними освітніми програмами є для такого учня недостатнім [4]. Як бачимо, обдарованих дітей об'єднують в одну категорію разом з учнями із певними вадами, таким чином підкреслюючи демократичність підходу, декларуючи, що це діти, освітні потреби яких відрізняються від

інших учнів. Таке об'єднання обумовлено насамперед недопущенням елітарного підходу в освітній сфері (шляхом окремого виділення категорії обдарованих), втім, на наш погляд, це не зовсім доречно, адже, поперше, навчання обдарованих та дітей з вадами має дуже суттєві відмінності, і, по-друге, категорія обдарованих виділяється не для підкреслення їхньої переваги, а для задоволення їхніх освітніх потреб, на що вони безумовно мають право.

Нормативно-правова база провінції Британська Колумбія окрім фундаментальних освітніх законів складається із наступних актів:

– наказ (міністерства освіти) про учнів зі спеціальними потребами (Special Needs Students Order M150/89). Цей наказ дає визначення учня з особливими потребами, закріплює обов'язки шкільних адміністрацій з підтримки учнів з особливими потребами, а також питання розміщення обдарованих учнів, необхідність проведення консультацій із батьками дитини та отримання письмової згоди від батьків на розміщення учня у спеціальних класах, у законі також описується політика стосовно питань інтеграції [4];

– наказ про індивідуальне освітнє планування (Individual Education Plan Order M638/95). Цей наказ установлює вимогу до шкіл, що надають спеціальні освітні послуги учням з особливими освітніми потребами розробляти та реалізовувати індивідуальні освітні плани, які є основою індивідуального підходу до навчання [3];

– наказ про звітування про результати навчання учнів з особливими потребами (Student Progress Report Order M191/94). Цей наказ описує вимоги до звітування про прогрес у навчанні учнів з особливими потребами [5]. Як бачимо, питанню звітування приділяється окрема правова увага, адже без організації належного механізму звітності, нагляд та контроль за системою освіти буде складно здійснювати, і таким чином, звітування на всіх рівнях, незважаючи на свою «бюрократичність», є абсолютно виправданим.

Частиною освітньої політики провінції Британська Колумбія є запровадження так званої інклюзивної освіти, що полягає у задоволенні освітніх потреб учнів з особливими потребами, при цьому забезпечуючи їх соціалізацію [2; 4]. Принцип інклюзивності описує, що всі учні мають рівний доступ до навчання і держава покликана відкрити їм цей доступ шляхом реалізації спеціальних освітніх програм і надання спеціальних освітніх послуг. На практиці цей принцип зводиться до надання можливості обдарованому учневі навчання разом з іншими дітьми з метою кращої його соціалізації. Звісно, навчання обдарованої дитини може відбуватись і в окремо створених спеціальних класах, проте законодавець стоїть на положенні, що дитина не повинна бути відірвана від соціального середовища, а тому, хоча б частково, вона має навчатись разом з іншими учнями.

Основні положення освітньої політики провінції Британська Колумбія стосовно розміщення учнів, які навчаються за спеціальними освітніми програмами,

полягає у принциповій згоді батьків, по-перше, на саме навчання учня за такою програмою, і по-друге, на розміщення його за потреби у спеціальних автономних класах, де дитина навчається разом із учнями, здібності яких схожі. Як вказано, законодавство Канади закріплює принцип, згідно з яким розміщення обдарованих учнів у спеціальних класах повинно відбуватися лише у разі крайньої необхідності та бути достатньо обґрунтованим. Тому обдарована дитина якщо і має навчатись у спеціальних класах, то лише частково з тих предметів, які входять у сферу її обдарованості, а з решти вона має навчатись з іншими дітьми. Звідси витікає положення, що розміщення обдарованої дитини у спеціальних класах може бути лише тоді, коли фахівці та керівництво школи приклали всіх зусиль для того, щоб учень навчався разом з іншими учнями (які навчаються за загальними освітніми програмами), але цього виявляється все одно недостатньо і для задоволення його потреб необхідне навчання у спеціальних класах [4; 6].

Загальні положення законодавства у сфері планування навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами полягають у активному впровадженні індивідуальних освітніх планів. Після того, як учня ідентифікували як такого, який має особливі освітні потреби (у тому числі, обдарованість), закон зобов'язує школу, що надає спеціальні освітні послуги у найкоротший термін встановити необхідність і розробити для учня індивідуальний освітній план відповідно до спеціальної освітньої програми, за якою навчається учень. Законодавством визначено конкретні підстави, за яких індивідуальний освітній план не вимагається: задоволення освітніх потреб учня не потребує змін у навчальних програмах, методах навчання та оцінювання; результати навчання учня, які від нього очікуються, не відрізняються від вимог до учнів, які навчаються за загальною освітньою програмою; учневі необхідно не більше 25 годин у навчальному році додаткових занять із спеціалістом у тій чи іншій сфері (окрім класного керівника) [3].

За законодавством провінції Британська Колумбія, школа, що надає спеціальні освітні послуги учням з особливими освітніми потребами, зобов'язана впроваджувати не лише індивідуальне освітнє планування, а і складати загальні освітні плани, що об'єднують учнів за специфікою їхніх потреб і в яких прогноуються результати навчання учнів за спеціальною освітньою програмою, а також заходи з покращення сфери спеціальної освіти. Після закінчення звітнього періоду адміністрація школи звітує перед міністерством освіти про виконання даного плану [3]. Значимо, що особистісно орієнтована спеціальна освіта не вимагає обов'язкового індивідуального освітнього плану для всіх учнів, а лише у разі дійсної необхідності. Це пояснюється тим, що навчання за індивідуальним планом для кожного учня не завжди є доречним, оскільки вони практично можуть бути схожими для цілої групи учнів, і таким чином, складаючи єдиний освітній план для певної групи дітей, спеціаліст, який

надає спеціальні освітні послуги, «раціоналізує» свої зусилля та зосереджується суто на практичній роботі.

Законодавством також передбачаються і загальні положення та вимоги стосовно індивідуального освітнього плану. Індивідуальний освітній план повинен містити один або кілька із наступних пунктів: мета і прогнозовані результати навчання за спеціальною освітньою програмою, які встановлюють для учня у даному навчальному році, перелік допоміжних послуг, необхідних для досягнення учнем поставленої мети, пункти, що стосуються адаптації учня до навчальних матеріалів, методи оцінювання, навчальні стратегії. Індивідуальний освітній план повинен також охоплювати поточний рівень успішності учня, обстановку, в якій має відбуватися навчання за спеціальною освітньою програмою (особливості розміщення учня), імена всіх фахівців, які будуть надавати учневі спеціальні освітні послуги упродовж навчального року, плани щодо переходу учня на ступінний рівень навчання (у тому числі після закінчення навчання у середній школі повністю або частково з певного предмета) [3].

Шкільна адміністрація зобов'язана забезпечити, щоб індивідуальний освітній план переглядався щонайменше 1 раз на рік і за необхідності був змінений чи відмінений. Керівництво навчального закладу, що надає спеціальні освітні послуги має активно залучати батьків учня з особливими освітніми потребами, а за необхідності і самого учня до планування навчального процесу шляхом проведення необхідних консультацій і врахування зауважень та пропозицій. Закон декларує, що якщо особливості учня настільки специфічні, що його підтримка не може втілюватись у межах даної місцевої школи, то необхідні послуги повинні надаватись навчальними закладами на районному (більш високому) рівні, і тоді розглядається питання про повне або часткове розміщення учня у даному закладі [3].

За законодавством провінції Британська Колумбія, процедура оцінювання учнів та система звітування про результати навчання учнів побудована таким чином, що до учня ставляться високі, але цілком прийнятні вимоги стосовно навчання. Таким чином, у випадку наявності особливих освітніх потреб у дитини, то звітування про його результати відбувається наступним чином: якщо учень відстає від загальних програм, то звітується про необхідність окремого підходу для більш комфортних умов навчання, якщо учень показує значні успіхи у навчанні з того чи іншого предмета, то звітується про його прогрес і про необхідність підтримки шляхом розроблення індивідуального освітнього плану тощо для розвитку його здібностей. Звітування подається з боку вчителів та адміністрацій шкіл до місцевих органів управління освітою. Якщо для підтримки учня з особливими потребами необхідно залучення окрім шкільних вчителів інших фахівців у тій чи іншій сфері (наприклад, якщо дитина обдарована у певній сфері та пройшла уже загальний курс середньої школи, то для її подальшого розвитку необхідно залучати викладачів із вищих навчальних закладів), то даний спеціаліст теж

зобов'язаний надати окремий звіт про прогрес у навчанні учня [5].

Значну увагу законодавство провінції приділяє питанням вирішення спорів у межах навчального закладу. Так, у школі, що надає спеціальні освітні послуги учням з особливими потребами створюються спеціальні органи (ради, трибунали) для вирішення спорів, пов'язаних із питаннями спеціальної освіти. В основі цього положення лежить принцип, згідно з яким батьки чи опікуни «мають право бути почутими», і розгляд таких спорів повинен бути на основі адміністративної справедливості. Батьки дитини мають право не погодитись з тим чи іншим рішенням адміністрації школи чи інших фахівців і надати свої обґрунтування та необхідну інформацію до органу по вирішенню спорів [2]. На наш погляд, запровадження таких органів є необхідним через специфіку сфери спеціальної освіти і залучення до навчально-виховного процесу багатьох суб'єктів (батьки, учні, інші фахівці тощо). Таким чином, очевидно, що мають виникати непогодження із тим чи іншим рішенням у межах навчального закладу, який надає спеціальні освітні послуги, а тому з метою демократизації освітнього процесу такі непогодження мають бути вислухані та прийняте стосовно них обґрунтоване рішення.

Отже, як бачимо, нормативно-правова база, що регулює сферу спеціальної освіти, окрім загальних положень, що містяться в освітніх законах, виділяє окремі питання, які потребують додаткової уваги та детальнішого регулювання, зокрема стосовно спеціальних освітніх послуг, планування навчально-виховного процесу обдарованих учнів, звітування, контролю, нагляду за навчально-виховним процесом, розміщення обдарованих учнів, вирішення спорів

тощо. Це пояснюється необхідністю створення і функціонування цілісної ефективної системи спеціальної освіти, де жоден важливий компонент не гальмував би усю систему. Таким чином, український законодавець у процесі впровадженні спеціальної освіти на наших теренах обов'язково повинен врахувати ті важливі компоненти, без належного регулювання яких система спеціальної освіти буде неспроможною виконувати свої функції.

Використані літературні джерела

1. Special Education Services: A Manual of Policies, Procedures and Guidelines, March 2011 // British Columbia Ministry of Education . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bced.gov.bc.ca>
2. Policy Document: Special Education // Issued August 23, 2006. Effective July 1, 2006. Revised policy. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bced.gov.bc.ca>
3. Individual education plan order // British Columbia Ministry of Education, August 1, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bced.gov.bc.ca>
4. Special needs students order // British Columbia Ministry of Education, August 1, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bced.gov.bc.ca>
5. Student progress report order // British Columbia Ministry of Education, August 1, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bced.gov.bc.ca>
6. Support services for schools order / British Columbia Ministry of Education, August 1, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bced.gov.bc.ca>

